

To End all War. A Story of Protest and Patriotism in the First World War

Adam Hochschild

Basingstoke: Macmillan, 2011

Anmeldt av Torbjørn L. Knutsen*,

PhD, professor, NTNU

Denne boken skiller seg ut fra de mange andre bøkene som er utgitt i anledning hundreårsminnet om første verdenskrig. Mens de fleste andre handler om storpolitikk og krig handler Hochschilds bok om lojalitet. Hva bør folk være mest lojal overfor, spør han? Kongen? Landet? Militæret? Hochschild er ikke i tvil: det er lojalitet overfor et høyere ideal om det menneskelige fellesskap som han beundrer høyest.

Adam Hochschild er en radikal amerikansk journalist og historiker som har spesialisert seg på europeisk kolonihistorie. I 1998 utga han boken *King Leopold's Ghost* som grafisk beskriver grusomhetene i den belgiske kongens personlige lydrike i Kongo. I 2005 kom *Bury the Chains*, en bok om den britiske bekjempelsen av slaveriet. *To End all War* vender blikket mot Storbritannia under første verdenskrig og drøfter pasifister og militærnektere som avviste de britiske myndighetenes vernepliktinnkalling – individer som helt fra krigens første dag avviste kravet om lojalitet til konge og fedreland og som isteden uttrykte lojalitet overfor et høyere menneskelig fellesskap.

Hochschild følger britisk politikk gjennom krigen år for år. Han trekker tråder tilbake til før 1914 og følger enkelte konsekvenser forbi 1918. Han beskriver soldatlivet ute; han beskriver de umenneskelige forholdene i skyttergravene ved fronten og viser generalenes absurde sløsing med hundretusenvis av unge menns liv. Han presenterer militærnekterne hjemme; han viser hvordan noen unge menn var drevet av pasifisme, andre av sosialisme. Han skildrer også landets kvinner. Han viser hvordan Englands radikale kvinnebevegelse ble splittet av synet på krigen – hvordan feministen Emmeline Pankhurst i 1914 gikk fra å være mot krig til å tale varmt for mobilisering, mens tre av døtrene hennes forble krigsmotstandere.

Et av Hochschilds forfattergrep er å følge noen få individer gjennom hele krigen. Han har valgt å fokusere på individer fra familier som ble splittet av krigen – som familien Pankhurst. Han følger også familien French. På den ene siden var general

*Korrespondanse: Torbjørn L. Knutsen, NTNU. Email: torbk@ntnu.no

John French; den britiske hærens øverstkommanderende under de katastrofale offensivene på vestfronten og en av krigens mest innbitte forsvarere. På den andre siden var søsteren hans, Charlotte Despard; en av tidens mest høyprofilerte og utrettelige krigsmotstandere.

Blant de andre personene som Hochschild følger er Bertrand Russell, Keir Hardie, Emily Hobhouse og Alice Wheeldon – velkjente britiske pasifister alle sammen. Boken følger også forfattere som Rudyard Kipling og John Buchan, generaler som Alexander Haig og politikere som Alfred Milner; propagandister, strateger og berømte pådrivere av krigen.

Bokens 400 sider, fordelt på 23 kapitler, er mettet med anekdoter. Boken er rik på fakta om krigen – statistikk om våpen, kostnader og tapstall og opplysninger om fotsoldater, ledere og fengslede pasifister. Boken er lettlest. Den er velskrevet. Den tegner gode portretter av kjente historiske personer – blant de mest interessante er far-datter forholdet mellom den aldrende, radikaleren Keir Hardie og Emmeline Pankhursts yngste datter Sylvia.

Hochschild gjør ikke noe forsøk på å skrive objektiv historie. Hans sympatier er hos krigsmotstanderne og deres holdning til krigen ('foolish and mad'). Synsvinkelen hans er den radikale pasifistens. For ham består første verdenskrig først og fremst av millioner individuelle tragedier. Dette gir boken hans et emosjonelt innhold og suger lett leseren inn i teksten. Det får ofte frem uventede sider ved kjente personer. Slik er denne boken en kilde til innsikt og kuriosa for dedikerte anglofile.

Men den pasifistiske synsvinkelen er også en analytisk svakhet ved boken. Portrettene er gode, men de er ofte tegnet i svart-hvitt. Forfatterens politiske agenda slutter entydig opp om pasifistenes synspunkter samtidig som han er tilsvarende kritisk til krigens ledere – det være seg politikere som Lloyd-George og Lord Milner eller, især, generaler som Sir John French.

Hochschild forteller levende om krigens lidelser. Han lister tapstallene ved de store slagene – ved Ypres, Somme og Paaschendale – med en bokførers flid. Han viser hvordan den britiske hærledelsen holdt fast på en slagplan som gikk ut på at artilleri skulle svekke fienden, at fotsoldater så skulle løpe frem og engasjere ham og at kavaleriet til slutt skulle storme massivt etter og levere nådestøtet. Gang på gang fikk fotsoldatene ordre om å klatre over skyttergravskanten, løpe frem og engasjere fienden. Gang på gang satte de seg fast i gjørmehull og piggrådsperringer og ble meiet ned av maskingeværlid. Kavaleriet fikk aldri noen ordre om å storme frem. (Og alt tyder på at dersom de hadde fått det, så hadde også de blitt meiet ned av fiendens maskingevær). Hochschild formidler her samme inntrykk som den aller siste episoden av TV-serien *Blackadder*: at hærledelsen levde i sin egen verden og at den var usedvanlig tungnem.

Hochschild stikker ut kursen på en av bokens første sider: 'Dersom vi kunne spole historien tilbake til begynnelsen av det 20. århundre og endre på én – og bare én – begivenhet; er det noen tvil om at vi ville ha forsøkt å stoppe krigen som brøt ut i 1914?' Samme sted averterer han holdningen sin med et selvbiografisk spørsmål: 'hvorfor får jeg klump i halsen når jeg besøker krigskirkegården ved Somme og leser, på tusenvis av gravstøtter, ord som 'sover', 'hviler', 'ofret'...? For årsaken til at

jeg er her er en overbevisning om at denne krigen var en gigantisk misforståelse. Den var galskap'.

Som politisk historie har boken en ideologisk slagside. Det er fristende å legge til at boken i tillegg har store mangler. Den presenterer for eksempel ingen av de mange akademikerne og diplomatene som studerte krigens årsaker og drøftet fredens muligheter – den nevner ikke med et ord James Bryce, Robert Cecil, G. Lowes Dickinson, John Hobson, Leonard Woolf og andre som arbeidet gjennom hele krigen med å forberede fredskonferansen som ville komme etterpå; personer som skisserte en ny verdensorden og samtidig etablerte det nye fagstudiet Internasjonal Politikk. Men så må det i rettferdighetens navn innvendes, at det er ikke disse personene boken handler om. Det er krigens opponenter som er bokens fokus, ikke dens medløpere.

Hochschild overlater til andre å skrive om årsakene til at det britiske forsvaret holdt, til at nasjonen stod støttende bak, til at forsyningslinjene fungerte. Hochschilds ærend er å skrive historien om militærnektene og om krigsdeltakelsens mest innbitte kritikere. Han fremstiller dem som modige, sterke, prinsippfaste og intelligente. Mange av dem kom fra landets selvbevisste overklasse – som er åpenbart i portrettene av Bertrand Russell og Charlotte Despard. Hochschild har lett for å se gjennom fingrene med at noen av dem også var mildt sagt eksentriske individer. Enkelte av dem var svermere som kretset rundt lys i sitt eget ideologiske univers – og som etter krigen ble tilhengere av Haile Selassie, Lenin eller Hitler. Det fantes med andre ord militærnektene som var mer eksentriske enn de var politisk prinsippfaste i sine humanistiske lojaliteter.